

ЛІДЕРСТВО В ОСВІТНІХ ПРОЕКТАХ ЯК ВИЯВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ ТА УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

LEADERSHIP IN EDUCATIONAL PROJECTS AS A MANIFESTATION OF PROFESSIONAL POSITION AND A CONDITION FOR PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF A FUTURE TEACHER

Порушено проблему результативного розвитку у здобувачів професійної позиції через створення в закладі вищої освіти умов для їх успішної самореалізації в обраній професії. Дослідницьку увагу сфокусовано на обґрунтуванні доцільності осмисляти лідерство у педагогічних проектах в якості важливої умови якісної самореалізації, зокрема, майбутнього викладача. Це розглядається в контексті сучасних вимог до професійної самореалізації здобувачів, де контентом постають вимоги Стандарту освіти і професійні кваліфікації викладача закладу вищої освіти, а також професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти».

Акцентовано на пріоритетності саме демократичного лідерства в організації здобувачами відповідного рівня вищої освіти проектної діяльності, де відкритість, гнучкість, партнерство у проектній команді та взаємодія учасників педагогічного проекту, його інноваційний характер є маркерами культури організації проектувальної навчально-професійної діяльності, а метою – утвердження принципів Нової української школи (недискримінація, безконфліктність, гідність і повага до суб'єктів проектної діяльності та принцип рівних можливостей участі кожного).

Окреслено на потенціал деяких навчальних курсів щодо впливовості на позитивну динаміку процесу здатності здобувача до професійної самореалізації у закладі фахової передвищої освіти та закладів вищої освіти. На основі саморефлексії досвіду викладання в магістратурі курсу «Управління проектами в освітній сфері», доведено конструктивність деяких інструментів підвищення проектної культури майбутніх викладачів музичного мистецтва.

Ключові слова: самореалізація, професійна самореалізація майбутнього викладача, проектна культура майбутнього викладача музичного мистецтва, управління освітнім проектом, лідерство, демократичне лідерство.

The problem of effective development of those who acquire a professional position is raised due to the creation of conditions for their self-realization in the chosen profession in the institution of higher education.

Research attention is focused on substantiating the expediency of considering leadership in pedagogical projects as an important condition for quality self-realization, in particular, of a future teacher. This is considered in the context of modern requirements for the professional self-realization of applicants, where the content is the requirements of the standard educational and professional qualifications of a teacher of a higher education institution, as well as the professional standard for the group of professions «Teachers of higher education institutions».

It was established that the priority of democratic leadership in the organization of project activity winners, where openness, flexibility, partnership in interaction in the project team and participants of the pedagogical project, innovative character are markers of the culture of the organization of design educational and professional activity, and the goal is to establish the principles of the New Ukrainian School (non-discrimination, non-conflict, dignity and respect for subjects of project activities and the principle of equal opportunities and participation of everyone).

Emphasis is placed on the potential of some training courses to influence the positive dynamics of the process of the student's ability to professional self-realization in the institution of vocational pre-university education and institutions of higher education. On the basis of self-reflection of the experience of teaching the course «Project Management in the Educational Sphere» in the master's program, the constructiveness of some tools for improving the project culture of future teachers of musical art is proved.

Key words: self-realization, professional self-realization of the future teacher, project culture of the future teacher of musical art, management of an educational project, leadership, democratic leadership.

УДК 378.013.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/71.2.37>

Кічук Н.В.,
доктор педагогічних наук,
професор
Ізмаїльського державного гуманітарного
університету
ORCID ID: 0000-0002-5963-7802

Постановка проблеми у загальному вигляді.

За реалій сьогодення в українському соціумі актуалізується роль викладача закладу освіти, як суб'єкта освітнього процесу. Це спричинено відчутністю сучасних освітніх втрат у наслідок воєнного стану в країні та новизною освітянських проблем у період післявоєнного оновлення вітчизняної системи освіти.

На часі – пошук конструктивних підходів до суттєвого вдосконалення професійної підготовки майбутніх викладачів, зокрема, на етапі їхнього університетського навчання через акцентування на інтенсивному становленні базових особистісно-професійних компетентностей. Одним із

результативних підходів у цьому плані постає системне використання соціально-педагогічного потенціалу закладу вищої освіти (ЗВО) у самореалізації майбутнього викладача.

Ідея створення у вищій школі передумов самореалізації здобувачів закладена у науковому доробку класичної психології та педагогіки. Йдеться, зокрема, про резонансність теорії самодетермінації особистості, холистичну природу її самореалізації та ціннісно-сміслові основи цього процесу (Альчевська Х., Джерверг А., Монтесорі М., Сухомлинський В. та ін.). Вже оцінено й сучасними вченими конструктивність означеної ідеї [6; 2], адже дослідно-експериментальним

шляхом підтверджена її порівняльна ефективність [1].

На рівні фундаментального педагогічного дослідження поглиблено теоретико-практичні уявлення про двоєдиний процес, що відбувається у сучасному закладі вищої освіти – саморегуляція навчальної діяльності здобувачів та професійний розвиток майбутніх фахівців. Піднімається питання про доцільність спрямування фахової підготовка здобувачів до самостійної професійної діяльності [3]. Принагідно зауважимо на існуючій науковій позиції деяких дослідників (Гриньова М., Кононова М.) відносно доцільності осмисляти педагогіку Марії Монтессорі в якості яскравого прикладу спрямування процесу саморегуляції особистості – передумови успішної особистісно-професійної самореалізації. Така позиція викликає особливий і науковий, і суто практичний інтерес особливо в контексті сучасних наукових уявлень про саморегуляцію, адже це психологічне явище активно вивчається дослідниками.

Так, ученими визнано конструктивним, якщо при цьому всебічно окреслено ще й контент. До прикладу, саморегуляція поведінки людини (Виготський Л.) як ресурс свідомого і довільного самопрограмування; моральний вчинок людини, що постає основою її саморегуляції (Татенко В.), вияви саморегуляції особистості і у певних видах діяльності (Конопкін О.), і на відповідному етапі її життєвого шляху (Титаренко Т.) та ін.

Якщо ж йдеться про вищу школу, то визнано доречним складової результативної навчально-професійної розглядати метакогнітивну саморегуляцію – чинник самоефективності, адже він постає резервом можливостей завдяки не тільки «погодженості» дій особистості, а й через структурно-функціональну оформленість регуляторних процесів задля окреслення саме перспективних ліній у самореалізації особистості, зокрема, в обраній професії з акцентуванням на реалізацію потреби в досягненні успіху в ній [4, с. 61–70].

Ми, як і деякі інші сучасні вітчизняні дослідники (до прикладу, Б. Величковський), поділяємо окреслену вище точку зору з огляду на висновки вчених (L. Bol, A. Brown, J. Flawell, D. Hacker.) щодо розгляду метасаморегуляції компонентом метапізнання особистості, а метакогнітивної саморегуляції – основною інтелектуальної рефлексії та складником метапізнання.

Напрацювання вчених утворили підґрунтя для повноцінної оцінки ролі вищої школи у розвитку здатності, зокрема, майбутнього викладача до професійної самореалізації, оскільки нині цілковито очевидно є тенденція щодо зростання інтелектуалізації його фахової діяльності. Саморефлексія досвіду у цьому плані дозволяє стверджувати про те, що у вітчизняній вищій педагогічній школі вже створює підґрунтя для розуміння, наскільки

важливою є гармонізація формальної, неформальної та інформальної освіти здобувачів. Натомість ще й досі зберігаються проблемні питання, пов'язані, зокрема, із вибором конструктивного педагогічного інструментарію та результативного вектору аналізу процесу розвитку професійної освіти і підготовки здобувачів у вищеокресленій площині.

Мета статті – на підґрунті узагальнення сучасних наукових уявлень про феноменологію професійної самореалізації обґрунтувати, що умовою самореалізації самого майбутнього викладача виступає лідерство у проєктах у сфері освіти.

Виклад основного матеріалу. Експериментальним шляхом встановлено, що важливу роль у структурі самореалізації особистості відіграє саме ставлення (Бурлачук Л., Дубчак Г., Купрєва О., Пророк Н.). Урахувавши цей науковий факт та зваживши на результати саморефлексії досвіду роботи, спрямованої на професійну підготовку майбутніх викладачів, маємо підстави стверджувати про таке: саме проєктна діяльність здобувача, з одного боку, безпосередньо сприяє позитивному самосприйнятті, адже дозволяє забезпечити позитивну самопрезентацію, а, маючи ресурси досягати «тут і тепер» соціально-педагогічний успіх, ще й розвивати позитивну мотивацію лідерства. З іншого ж боку – педагогічний проєкт, як особливий вид навчально-професійної діяльності, стимулюється ще й соціальною мотивацією, а, відтак, особистісно-професійна самореалізація відбувається більш ефективно, оскільки при цьому відчутно активізується професійна позиція.

Феноменологія професійної самореалізації особистості на початку ХХІ століття набула абрисів активного вивчення науковою спільнотою педагогів (Лебедик І., Краснощак І., Пилипенко Н., Радул В. та ін.). Сприяючою обставиною у цьому плані постали проведені фундаментальні психологічні дослідження. Йдеться, зокрема, по-перше, про вмотивованість (І. Бех) трактувати самореалізацію не стільки як особистісне утворення, скільки як явище, котре посідає центральне місце в структурі особистості, виконуючи функцію цілісної діяльності і поведінки, адже, завдячуючи самореалізації, особистість стає суб'єктом власного розвитку у напрямку проєктування життєвого шляху. По-друге, доречність (розглядаючи складниками цього психологічного явища ставлення особистості до обраної професії, ступінь «гармонізації» в ній особистісного й професійного, своєрідність педагогічної взаємодії, групових та міжособистісних «трансакцій» у професійному колі) вбачати поетапність розгортання професійної самореалізації – самовизначення, професійний розвиток та процес становлення особистості в ракурсі обраної сфери фахової діяльності, а також «самопроєктування-самовдосконалення» (Гупаковська В.,

Пилипенко Н. та ін.). Ми поділяємо наукову позицію тих учених, які констатують самоцінність професійної самореалізації здобувача вищої освіти вже на основному етапі професійної підготовки - навчаючись у закладі вищої освіти [5, с. 22].

Дійсно, саме тут майбутній фахівець набуває не лише первинний досвід професійної діяльності у процесі виконання навчальних індивідуально-дослідницьких завдань на заняттях, у громадсько-педагогічній та волонтерській роботі у позаурочний час; у період же різновиду педагогічної практики відбувається безпосереднє «входження» здобувача освіти у професію.

Вкажимо, ще на один аспект порушеної проблеми: майбутнього викладача готують у ЗВО як у межах магістерського, так і освітньо-наукового, тобто аспірантського рівнів. Це цілковито очевидно, виходячи із стандартних вимог (спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки; другий (магістерський) рівень; 2021 р.), як за параметром спеціальні (фахові, предметні) компетентності, так і за нормативним змістом підготовки здобувачів, сформульованих у термінах результатів навчання. Якщо ж спиратися на Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (2021 р.), котрий визначає однією з умов допуску до роботи за професією освітній ступінь магістра (наявність наукового ступеня (звання), то саме здатність до виконання творчих проєктів представлена через опис трудових функцій та професійних кваліфікацій викладача.

Зауважимо на тому, що саморефлексія досвіду у цьому плані, котрий склався, зокрема, в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті (ІДГУ), уможлиблює зробити певні зауваги. По-перше, у досліджуваному ракурсі небезпідставно привертає увагу професійна підготовка здобувачів за освітнім ступенем «магістр» за спеціальністю 014 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво). Звісно, фаховий контекст і освітньої, і професійної кваліфікацій відтворює своєрідність готовності майбутнього магістра до викладацької діяльності. Вважаємо цілковито виправданим узагальнення про те, що здатність майбутніх викладачів мистецького профілю до проєктувальної діяльності значною мірою забезпечують і акцентування на інтеграцію мистецтв, і використання у навчально-професійній діяльності творчих асоціативних проєктних методів [8]. Якщо ж брати до уваги неперевершене значення здатності магістра до освітнього проєктування, то в нашому досвіді саме цей вимір професійної його підготовки вважався принципово важливим. Так, одну із основних освітніх компонент діючого навчального плану репрезентує курс «Управління проєктами в сфері освіти» (3 кредити ЕКТС), адже саме у такий спосіб уможлиблюється реалізація ідеї «навчання через дію» (конструкт, яким, згідно

піраміди навчання (Пометун О., Піроженко Л.), забезпечується на 2/3 засвоєння відповідних знань, компетентностей тощо).

Принагідно підкреслимо, що серед вітчизняних вищих шкіл, де здобувачі опановують спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки» на другому (магістерському рівні), прицільна підготовка саме викладачів у досліджувальному нами аспекті відбувалася у 2020 році у розрізі низки основних компонент. До прикладу, «Андрогогічна культура та майстерність викладача» (Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова), «Написання та реалізація соціальних проєктів» (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського). З огляду ж на практику ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», проблематика здатності викладача до проєктної діяльності розв'язується й через дисципліни вільного вибору магістрантів (зокрема, через привабливі для них дисципліни «Тьюторські технології» та «Основи андрогогіки»).

По-друге, у площині підготовки докторів філософії вітчизняних ЗВО акцентується на процес становлення викладача, але вищої школи. Натомість і вітчизняні моделі підготовки докторів філософії (PhD) у цьому плані і, зокрема, польський досвід (де критеріями оцінювання розробленої освітньо-наукової програми визнано за доцільне розглядати саме інноваційний характер виробничої практики майбутнього викладача; щодо його здатності до проєктної діяльності, то вона вважається є надзвичайно важливою (7). У контексті досвіду, що склався в ІДГУ, ключовою у зазначеному плані розглядаються роль нормативного курсів «Психологія та педагогіка вищої освіти», «Педагогічна компетентність викладача закладу вищої освіти» (3 кредити ЕКТС) та широкий спектр дисципліни вільного вибору, котрі забезпечує системне, і, водночас, комплексне опанування здобувача основ педагогіки проєктування («Гуманістичні моделі освіти: європейський контекст», «Дослідницька компетентність викладача у контексті компаративістики», «Критичне мислення викладача навчання через дослідження» та ін.). Зауважимо, що деякі основні компоненти (до прикладу, «Лідерство та інновації у вищій освіті» (2 кредити ЕКТС), опосередковано впливають на збагачення ресурсів вищої школи у підготовленості викладача саме вищої школи до проєктувальної діяльності.

Реалії сьогодення вимагають усвідомлення майбутніми здобувачами ваги якісно-нових акцентів у викладацькій діяльності. Це зумовило підвищення ролі саме інтерактивних форм роботи зі здобувачами. Так, у нашому досвіді підтверджено доречність ключове значення надавати, зокрема, виконання здобувачами педагогічного есе (до прикладу, за темою: «Викладач, на якого чекають:

учнівська молодь, вітчизняний соціум, незалежна Україна»).

Вивчення й узагальнення наукових джерел з проблематики освітнього лідерства взагалі, й лідерства у проєктній діяльності, зокрема, дозволяють констатувати, що цей аспект здебільшого вивчається зарубіжними вченими. До прикладу, в центрі дослідницької уваги перебуває мотивація до дії – Брайденбах Ш., Расфальд М.; здійснено акцентування на демократичному характері лідерства в освіті – Е Бекман, Б. Трансфорд; подано опис досвіду у Фінляндії щодо лідерства в педагогічних проєктах – П. Спілберг та ін. Надзвичайно цікавим є доробок Кові С., Кові Ш., Самерз М., відносно проблемних питань виховання лідерів у закладах освіти [6]. Принагідно зауважимо на конструктивних наукових розвідках у вищеокресленій площині і деяких вітчизняних учених, (наприклад щодо головної цінності саме демократичного лідерства, де базовим є феномен участі (партисипації), тобто реалізований ідеї «бути задіяним», зокрема у певному освітньому проєкті (Гриньова М., Ягоднікова В.).

Зазначимо, що з точки зору здатності саме до управління проєктами в освіті, важливі як фактичні наукові знання, котрі мають наскрізний характер у ефективній діяльності викладача (принципи, логіка прийняття та типологія управлінських рішень та ін.), так і опанування здобувача моделями прийняття рішень; принципово значущим у нашій практиці викладання означеного курсу і в магістратурі, і в аспірантурі визнано ретельне опрацювання медійної компоненти проєкту (публікації з проблематики проєктування в освіті, а також презентації кращих журналістів, щодо успішних міжнародних проєктів, регіональних ярмарків, виставок тощо). Конструктивним виявився конкурс творчих проєктних ідей, де поряд із неодмінно позитивним вектором (наприклад, «Безпечна школа як пріоритет педагогіки партнерства та ідея освітнього проєкту», «Вічна-віч із класичною музикою»), визнано принципово важливим фахове спрямування та компетентність у застосуванні конструктивних «Життєвий цикл проєкта», «Цільова група», «Класифікаційна ознака проєкта», «Найактуальніша тематика проєкта». Більш того, не менш доречним визнано і вияв майбутніми викладачами творчості при визначенні

спектру номінації проєкту (до прикладу, «Музичний талант року»).

Висновки. Проведений педагогічний дискурс довів правомірність осмислення проблеми вдосконалення підготовки майбутніх викладачів до особистісно-професійної самоєфективності у площині не лише активізації проєктувальної діяльності, професійної самореалізації в ній вже в умовах вищих школи, а й важливості вияву лідерства у цій сфері навчально-професійної роботи.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у поглибленні наукових уявлень про технології реалізації науково-освітніх траєкторій майбутніх викладачів у педагогічному проєктуванні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Goy, Razumova O., Hornar I., Chumaieva Y., & Hoy, N. (2022). Research of student's ideas about the actual and expected image of university corporate culture. *Amazonia Investiga*, 11(55), 180–190. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.55.07.19> (WOS) (Дослідження уявлень студентів про реальний та очікуваний образ корпоративної культури університету).
2. Горнар І.І. Професійна самореалізація особистості. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Зб.н.пр. А.В. Сущенко (гол. ред) Одеса: Вид.дім «Гельветика», 2022. Вип. 83, С 159–164»
3. Гриньова М.В., Кононова М.М. Саморегуляція навчальної діяльності та професійний розвиток студентської молоді: монографія. Полтава: Астроя. 2021. 384 с.
4. Дослідження особливостей самореалізації особистості: монографія/ В. Радул, І. Краснощок, І. Лебедик. К: «Імекс-ЛТД» 2009. 352 с.
5. Кові С., Кові Ш., Самерз М. та ін. Лідер у мені. Формування культури лідерства в школах світу: пер. з англ. К, 2016. 216 с.
6. Купрєєва О. І. Психологічні основи самореалізації студентів в інтегрованому освітньому середовищі: Монографія. К.: Талком, 2021. 407 с.
7. Меньяло В. І. Підготовка докторів філософії: польський досвід для України // Педагогіка формування творчої особистості і вищій і загальноосвітніх школах. 2021 № 77, Т. 2. С. 98–103.
8. Професійна підготовка фахівців мистецько-педагогічного профілю: теорія і практика: кол. монографія / гол. ред. О.О. Біла, відп. ред. О. А. Бухнієва. Ізмаїл: Ірбіс; ТОВ «Арт-юг» 2022. 225 с.